

Nr 63

Utlåtande i anledning av motioner om förstatligande av elproduktionen samt bensin- och oljehandeln.

I de likalydande motionerna I: 386 av herr *Werner* och II: 431 av fru *Ryding m. fl.* yrkas att riksdagen skall »i skrivelse till regeringen hemställa om utredning och förslag i syfte att i huvudsakligen statlig men även statlig-kooperativ ägo överföra företag, som svarar för produktion, distribution och försäljning av elkraft samt om förstatligande av den privata sektorn av bensin- och oljehandeln».

Motionerna

Motionärerna erinrar om tidigare initiativ av vänsterpartiet kommunisternas riksdagsgrupp i fråga om förstatligande av energiförsörjningen. Till stöd för sitt förslag åberopar de vissa uttalanden, bl. a. av chefen för industridepartementet. Ett avsnitt i motionerna ägnas åt de utlandsägda oljebolagens skatteförhållanden; här konstateras att moderbolagen avväger priserna på sina produkter så att distributionsföretagen i Sverige undgår taxering till statlig inkomstskatt.

Upplysningar i anslutning till motionerna

Nyligen verkställda utredningar

Energikommittén har i betänkandet »Sveriges energiförsörjning, Energipolitik och organisation» (SOU 1970: 13) redogjort för marknadsstruktur, konkurrensförhållanden, prisbildning, anläggningsstruktur och kapitalbehov inom energisektorn och presenterat en prognos över energiförsörjningen i Sverige fram till 1985.

Koncentrationsutredningen har gjort en undersökning vars resultat framlagts i betänkandet »Oljebranschen» (SOU 1966: 21). Detta betänkande och vissa kompletterande uppgifter ligger till grund för energikommitténs redogörelse för handeln med oljeprodukter.

Eldistributionsutredningen har behandlat elenergiförsörjningen i betänkandet »Eldistributionens rationalisering» (SOU 1968: 39).

Bensinhandelsutredningen har i betänkandet »Rationell bensinhandel» (SOU 1970: 24) redovisat resultatet av en ingående kartläggning av drivmedelsdistributionen, bl. a. vad gäller konkurrensförhållandena.

Uppgifter om energiförsörjningen

Elkraft produceras av statens vattenfallsverk, av ett antal industriföretag och av särskilda kraftföretag, som är kommunala (bolag eller affärsverk) eller enskilda. Övergången till värmekraft och särskilt atomkraft föranleder byggande av stora aggregat som aktualiserar dels samarbete mellan olika intressenter i gemensamma produktionsbolag, dels fusioner mellan företag. En fördelning av elkraftproduktionen efter slag av ägare visar att statens vattenfallsverk svarar för ca 45 %, kommunala företag för ca 15 % och övriga företag för ca 40 %. Även icke-statliga företags produktionsförutsättningar kontrolleras delvis av staten så till vida som ny- eller utbyggnad av vattenkraftanläggningar förutsätter tillstånd enligt vattenlagen och att koncession krävs för byggandet av atomkraftverk.

Centrala driftledningen (CDL) fungerar som samarbetsorgan för kraftindustrin. Under fredsförhållanden har CDL till uppgift att verka för en rationell kraftproduktion och kraftdistribution och att medverka vid planläggningen av krafthushållningen under krig. Inom CDL sker bl. a. samplanering för lokalisering av större kraftproduktionsanläggningar. I krig skall CDL som myndighet svara för kraftförsörjningen.

Produktionsanläggningarna är direkt eller indirekt anslutna till det riksomfattande stamlinjesystemet. I syfte att sänka kostnaderna för den totala produktionen tillämpar produktionsbolagen en samkörning med omfattande kraftutbyte. Stamlinjenätet utgör det första ledet i distributionskedjan och består av överföringsanläggningar för 200 kV spänning och däröver. Tillstånd att bygga ledningar som ingår däri har sedan 1946 beviljats endast statens vattenfallsverk, som nu äger ca 90 % av nätet.

Den regionala distributionen, till storkonsumenter och återdistributörer, ombesörjes av de kraftproducerande företagen, delvis i samarbete. Dessa handhar också delvis distributionen till slutliga förbrukare, vilken i övrigt utförs av ett stort antal distributionsföretag av olika företagstyp: industriföretag, enskilda distributionsföretag, kommunala elverk och bolag samt ekonomiska föreningar. Av detaljdistributionsföretagens årsomsättning av elenergi år 1965 svarade staten för ca 18 % och kommunala företag för dubbelt så mycket. Antalet distributionsföretag, som år 1944 var ca 3 500, har under efterkrigstiden minskat kraftigt. Från ca 1 500 år 1965 har det nu sjunkit till ca 1 200. Staten har främst i samband med koncessionsprövning verkat pådrivande på strukturrationaliseringen. Statlig koncession fordras för framdragande eller begagnande av elektrisk starkströmsledning. Med koncession följer distributionsplikt. För att en skälig prissättning skall åstadkommas är koncessionshavare skyldig att underkasta sig prisreglering. Sådan kan begäras hos statens prisregleringsnämnd för elektrisk ström.

Enligt den av energikommittén redovisade prognosen över energiförsörjningen i Sverige kommer elkraftförbrukningen att öka i väsentligt snabbare takt än bränsleförbrukningen. Vattenkraftproduktionen beräknas stagnera, varför det ökade behovet av elektrisk energi får täckas i huvudsak med oljeprodukter och atomkraft.

Beträffande konkurrensförhållandena inom elproduktionen framhåller energikommittén att dessa i hög grad påverkats av en gynnsam prisutveckling på olja och av den tekniska utvecklingen på värmekraftens område. Låga oljepriser har givit de större kraftkonsumenterna möjlighet att bygga egna produktionsanläggningar som erbjuder ett alternativ till köp av kraft hos de traditionella kraftföretagen. Utvecklingen av atomkraft och minskande överföringskostnader sägs ge förväntningar att priset på elektrisk energi skall utvecklas gynnsamt i framtiden. För prisbildningen på högspänd kraft anges vattenfallsverket ha en prisledande funktion genom sin storlek och prispolitik. Vattenfallsverkets inflytande på prisbildningen för lågspänd kraft reduceras av att dess detaljdistribution till stor del sker inom ekonomiskt ogynnsamma glesbygdsområden. Utformningen av lågspänningstarifferna påverkas i hög grad av arbete inom Svenska elverksföreningen och syftar till en debitering som i möjligaste mån baseras på självkostnader.

Av försäljningen av oljeprodukter i Sverige handhas närmare 90 % av sju oljeföretag. Av dessa tillhör fem — Svenska Esso AB, AB Svenska Shell, Texaco Oil AB, Svenska BP Olje AB och Svenska Gulf AB — en grupp helintegrerade internationella storföretag som har en dominerande ställning på världsmarknaden. De två svenska storföretagen är Oljekonsumenterna OK och AB Nynäs-Petroleum. Svenskägda företag svarar volymmässigt för ca en tredjedel av den totala försäljningen. Energikommitténs bedömning av konkurrensförhållanden och prisbildning i Sverige i fråga om oljeprodukter utmynnar i omdömet att de svenska priserna får anses relativt låga om man beaktar Sveriges ogynnsamma läge i förhållande till råvarukällorna.

Aktuella reformförslag

Ett av energikommittén föreslaget program för energipolitiken innefattar bl. a. följande punkter. Ett centralt energiorgan skall inrättas under industridepartementet med funktion som statens utrednings-, berednings- och tillsynsorgan för energifrågor. Koncessionslagstiftningen för energiproduktion och energidistribution skall utvidgas till att omfatta alla anläggningar av väsentlig betydelse för energiförsörjningen. Krav på planer för värmeförsörjningen i tätbebyggda områden skall införas. Genom kompletterande lagstiftning skall energikonsumenterna få skydd mot monopolprissättning.

Förslaget har remissbehandlats och är nu föremål för fortsatt beredning inom Kungl. Maj:ts kansli.

Eldistributionsutredningen föreslog vissa förändringar i fråga om koncessionsväsendet, bl. a. en utvidgad distributionsplikt för innehavare av områdeskoncession och ökade möjligheter till prövning av skäligheten av elföretags leveransvillkor. I proposition 1970:139 angående ändringar i lagstiftningen om elektriska anläggningar anförde chefen för industridepartementet att beredningen av eldistributionsutredningens förslag visat på behov av ytterligare överväganden rörande distri-

butionsverksamhetens framtida organisation. En mera genomgripande lösning sades vara tänkbar än den som eldistributionsutredningen mot bakgrund av sina direktiv hade förordat. Det angavs som inte osannolikt att frågan om en mera omfattande lösning av distributionsproblemen borde anförtros en särskild utredning.

Bensinhandelsutredningen har föreslagit att ett strukturråd för drivmedelshandeln skall bildas i syfte att åstadkomma den strukturrationalisering inom branschen som enligt utredningens mening är önskvärd. Strukturrådet skulle ges formen av en stiftelse. Samtliga oljeföretag har, meddelat utredningen, förklarat sig beredda att bilda en sådan stiftelse och driva dess verksamhet efter riktlinjer som utredningen angivit. Utredningens förslag har remissbehandlats.

Riksdagen har nyligen på förslag av bevillningsutskottet (bet. 1970: 53) beslutat att hos Kungl. Maj:t begära utredning angående de multinationella företagens beskattning. Till motivering av förslaget anförde bevillningsutskottet bl. a. att tillgängliga uppgifter givit vid handen att en del utländska dotterbolag i Sverige — däribland oljebolag — trots en mycket betydande omsättning inte på flera år uppgivit någon till statlig inkomstskatt skattepliktig inkomst i Sverige eller blott en obetydlig sådan. Det kunde enligt utskottets uppfattning inte uteslutas att bolagen gjort obehöriga vinstöverföringar till utlandet eller eljest vidtagit åtgärder i syfte att nå inte avsedda fördelar vid den svenska beskattningen. En skärpning av gällande bestämmelser till förekommande härav sades vara påkallad.

Tidigare behandling av likartade motioner

Vid 1966 och 1967 års riksdagar förekom motioner med yrkande att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle hemställa om sådana åtgärder att samhället fick bestämmanderätten över alla resurser för energiförsörjningen. Bankoutskottet (utl. 1966: 6, 1967: 11) avstyrkte motionerna under hänvisning båda åren främst till energikommitténs och 1967 därjämte till bl. a. eldistributionskommitténs arbete.

I motioner vid 1969 års riksdag begärdes att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle hemställa dels om komplettering av bensinhandelsutredningens direktiv med uppdraget att utreda och framlägga förslag om ett förstatligande av den privata sektorn av bensin- och oljehandeln, dels om förslag syftande till att allmänägda företag, i huvudsak statliga, skulle svara för produktion, distribution och försäljning av elkraft. Bankoutskottet ställde sig avvisande till ett förstatligande av bensin- och oljehandeln men pekade på möjligheten att det ytterligare material om branschen som bensinhandelsutredningen och energikommittén skulle tillhandahålla kunde ge underlag för vissa reformsträvanden (utl. 1969: 18). Utskottet fann inte heller skäl för en framställning till Kungl. Maj:t rörande förstatligande av energiförsörjningen. Utskottet hänvisade till de samhälleliga insatser som redan förekom på detta område (utl. 1969: 50).

Samtliga här berörda motioner har avslagits av riksdagen.

Utskottet

Såväl elkraftförsörjningen som bensin- och oljehandeln har under de senaste åren varit föremål för statlig utredningsverksamhet. Sedan de här aktuella motionerna väcktes har energikommittén och bensinhandelsutredningen framlagt betänkanden med ingående redogörelser för branschstruktur samt pris- och konkurrensförhållanden och med reformförslag, som nu prövas inom Kungl. Maj:ts kansli. Ett par nya utredningar av betydelse i sammanhanget är att vänta. Riksdagen har nyligen begärt att Kungl. Maj:t skall låta utreda de multinationella företagens beskattning, vilket innebär att den av motionärerna berörda frågan om de utlandsägda svenska oljebolagens skatteförhållanden kommer att bli uppmärksammas. En förnyad utredning rörande eldistributionen med sikte på mera genomgripande förändringar har ställts i utsikt av chefen för industridepartementet.

I yttrande över likartade motioner förra året framhöll utskottet bl. a. att en betydande del av elenergiproduktionen i Sverige sker genom statens och olika kommuners försorg samt att detaljdistributionen av elenergi, som i sin helhet noga regleras av staten, delvis handhas av statliga och kommunala företag. Utskottet noterar att motionärerna tydligen inte anser de kommunala insatserna innebära någon fördel, eftersom de förespråkar endast statligt eller statligt-kooperativt ägande av de företag som är i fråga.

Av den redogörelse som utskottet har lämnat framgår att statsmakterna ägnat avsevärt intresse åt energiförsörjningens problem. De reformer på området som bl. a. det ökande behovet av elektrisk energi och av flytande bränslen gör nödvändiga förbereds både genom utredningar av den art som nämnts ovan och genom mera reguljär planeringsverksamhet i statlig regi. Att påkalla ytterligare en utredning, som skulle ta sikte på sådana mycket ingripande åtgärder som motionärerna förordar, finns det enligt utskottets mening inte anledning till.

Aberopande vad här anförts hemställer utskottet

att riksdagen avslår motionerna I: 386 och II: 431.

Stockholm den 10 november 1970

På bankoutskottets vägnar:

NILS STÄHLE

Närvarande:

från första kammaren: herrar Ståhle (s), Åke Larsson (s), Åkerlund (m), Nils Theodor Larsson (cp), Lundin (s), Rönnberg (s)*, Annerås (fp) och Brundin (m);

från andra kammaren: herrar Hagnell (s), Börjesson i Glömminge (cp), Fridolfsson i Rödeby (s), Löfgren (fp), Stridsman (cp), Svensson i Eskilstuna (s), Ringaby (m) och Brännström (s)*.

* Ej närvarande vid justeringen.